

E-ISSN: 3023-820X
Kış 2024 • Winter 2024
Cilt 1 • Volume 1
Sayı 2 • Issue 2

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

Baş Editör
Editor-in-Chief

Esra AKA

Danışma Kurulu
Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK
(İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM
(Kırklareli Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ebru Burcu YILMAZ
(İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin TAŞ
(Aksaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Cemalettin YAVUZ
(Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal YAVUZ
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Doç. Dr. Fettah KUZU
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülşah Gaye FİDAN
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK
(Erzurum Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
(Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Celal VARIŞOĞLU
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Oğuzhan DURMUŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKAL
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Doç. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Prof. Dr. Ozan YILMAZ
(Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Serkan TÜRKOĞLU
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Alan Editörleri

Field Editors

Klasik Türk Edebiyatı

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Halk Edebiyatı

Prof. Dr. Canser KARDAŞ
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Yeni Türk Edebiyatı

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Türk Dili

Prof. Dr. Ümit HUNUTLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Türk İslâm Edebiyatı

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Yılmaz ÖKSÜZ
(Ege Üniversitesi)

Türkçe Eğitimi

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Öğr. Gör. Hakan SÖNMEZ
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Tarih ABD

Prof. Dr. Hidayet KARA
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Sayı Hakemleri Issue Reviewers

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKAL
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Ersen ERSOY
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa Sefa ÇAKIR
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Fettah KUZU
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Sedat KARDAŞ
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Şule GÜMÜŞ
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Necip Fazıl DURU
(Ordu Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇELEBİOĞLU
(Artvin Çoruh Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ
(Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nagihan ÇAĞLAYAN
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ümran AY SAY
(Marmara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Songül KARACA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Doç. Dr. Hayriye DURKAYA
(Ordu Üniversitesi)

Yazı İşleri Sorumlusu

Managing Editor

Fatma TÜRK

Dil Editörleri

Language Editors

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE (Türkçe)

Öğr. Gör. Hakan SÖNMEZ (İngilizce)

Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Farsça)

Musahhihler

Proofreaders

Dilan ADANÇ

Hasan ERGÜLEÇ

Haydar ÖZÇELİK

Son Okuma Sorumluları

Final Proofreaders

İlknur CEVHER

Gizem SERGERDANOĞLU

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj

Cover Design and Layout

Beyza MURAT-ABDUKARIMOV

Yazışma Adresi

Contact

dergiklasikdivan@gmail.com

<https://dergi.klasikdivan.com>

Dibace

Kıymetli Klasik Divan Okurları,

Dil, kültür ve edebiyat incelemelerinin çok daha kıymetli olduğu günümüz çalışmalarına yeni bir soluk getirmeyi amaçlayarak yayıma başlayan *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 1/2 (KD-UDKEAD 1/2)*, 31 Aralık'ta yayımlanmıştır. Araştırmacıların özgün çalışmalar kaleme aldığı bu sayıda; çift kör hakem değerlendirmesi sonucunda uygun bulunmayanlar elenmiştir. En az iki hakem onayı alan yazılardan beşi *Araştırma Makalesi*, biri *Dijital Beşeri Bilimler Makalesi* ve ikisi *Kitap Tanıtım Yazısı* olmak üzere toplam sekiz yazı yayımlanmıştır. Dergiye yazılarıyla katkıda bulunan değerli araştırmacılara ve tüm yoğunluklarına rağmen hakemlik teklifimizi geri çevirmeyip titizlikle yazıları inceleyen kıymetli hakem kuruluna ve derginin yayın ekibine teşekkür ederiz. *KD-UDKEAD*'ın alanında nitelikli ve özgün makalelerle uzun soluklu olmasını temenni ediyoruz.

Saygılarımızla.

Baş Editör
Esra AKA

Makale göndermek için ilk tarih: 05 Temmuz 2024

Makale göndermek için son tarih: 05 Kasım 2024

2. Sayının yayımlanma tarihi: 31 Aralık 2024

İÇİNDEKİLER CONTENT

Dergi Künyesi:	I
Dibace:	V
İçindekiler:	VI

Araştırma Makalesi Research Article

1.Nigârî Divan'ında Efsanevi ve Mitolojik Şahsiyetler Legendary and Mythological Figures in Nigârî's Divan Doç. Dr. Gülşah Gaye FİDAN.....	101
2.Tâc-Taht-Payitaht Yahut Şiir-Sanat-Edebiyat Taj-Throne-Capital or Poetry-Art-Literature Dr. Gökçen DAŞ DARICI.....	116
3.Şerif Ali Kâdirî Dîvân'ı The Divan of Sharif Ali Kadiri Ayfer TURAN.....	140
4.Seyyid Hasan Hasib'in Maktel-i İmam Hüseyin'i Seyyid Hasan Hasib's Maktel-i İmam Hüseyin Habib ERDEM.....	163
5.Sûzî'nin Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnâmesi'nde Savaş Tasvirleri War Depictions in Sûzî's Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnâme Şule ÖZBEKTAŞ MOLLAHÜSEYİNOĞLU.....	179

Dijital Beşerî Bilimler Makalesi

Essay on Digital Humanities

6.Türk Edebiyatı Araştırmalarında Dijitalleşmenin İmkanları Üzerine: Dijital Edebî Atlaslar

On the Opportunities of Digitization in Turkish Literature Studies: Digital Literary Atlases

Selin YAVUZ.....194

Kitap Tanıtım Yazısı

Book Review

7.Türk Edebiyatında Sinbâd-Nâme Çevirileri: Tuhfetü'l Ahyâr ve Kitâb-ı Sinbâd (İnceleme-Çeviri Yazılı Metin-Tıpkı Basım)

Fatma DAĞILMIŞ İLBAY.....205

8.Şefaât Kavramı ve Pîr Muhyiddîn'in Şefâ'at-Nâmesi

Rıdvan ÜNVER.....209

Tâc-Taht-Payitaht Yahut Şiir-Sanat-Edebiyat

Taj-Throne-Capital Or Poetry-Art-Literature

Dr. Gökçen Daş Darıcı
Cumhuriyet Üniversitesi
Tarih Bölümü

gokcen.das@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5592-5495>

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date of Submission: 13.11.2024

Kabul Tarihi/Date of Acceptance:20.11.2024

Sayfa/Page: 116-138

Atıf/Citation: Daş Darıcı, Gökçen. “Tâc-Taht-Payitaht Yahut Şiir-Sanat-Edebiyat”. *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2024), 116-138.

Değerlendirme/Peer Review: İki dış hakem-Çift taraflı körleme/Double anonymized-Two external.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Tâc-Taht-Payitaht Yahut Şiir-Sanat-Edebiyat

Taj-Throne-Capital Or Poetry-Art-Literature

Dr. Gökçen DAŞ DARICI

Özet

Başlıktaki ikilemin muhatabı olan Osmanlı sultanlarının, birinci tarafı seçecekleri, her ne kadar doğumlarıyla belirlenmiş olsa da hemen hepsi ikinci tarafa da meyletmişti. Üstelik bu ilgi yalnızca basit bir meşgale düzeyinde kalmamış, ustalık düzeyinde eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Osmanlı hükümdarları, klasik tarih yazınında, savaşçı özellikleriyle ön plana çıkarıldığından onların sanatçı kimlikleri, savaşçı kimliklerinin gölgesinde kalmıştır. Bunda elbette, hükümdar karizmasının sahip olması gerektiğine inanılan özellikler arasında; şiir yazma, sanatsal faaliyetlerde bulunma, yüksek estetik algı gibi özelliklerin alt sıralarda yer alıyor olması etkilidir. Üstelik söz konusu bu algı ve anlayış hem yaşadıkları dönemde hem de dönemlerinin anlatıldığı tarihsel kayıtlarda, eserlerinin yeterince ilgi görmemesine ve iyi anlaşılmasına yol açmıştır. Buradan hareketle çalışmanın, siyasi otoritenin temsilcisi konumunda bulunan zümrenin edebî yönüne odaklanacağı sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte çalışmanın; ortaya konan külliyyatın sanatsal değerinin bütün inceliklerine vakıf olmak, şekil ve içerik açısından bir uzman görüşü sunmak ve külliyyatı neşreden kalemin, anlattığı ile kastettiği arasındaki ayrımı netleştirmek gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Çalışma, tarih yazmış karakterlerin, şiir de yazmış olmalarındaki ikiliğin, nasıl tikelliğe indirildiği sorusuna yanıt aramak, eserlerin içeriğindeki güzellik unsurlarını analiz etmek, mümkün olduğunca anlatımdaki derinliği anlayıp izah etmek, yazında kullanılan dilin zaman içerisindeki değişimine tanıklık etmek gibi amaçlar taşımaktadır. Ayrıca şair olarak divanı bulunan Osmanlı sultanları özelinden hareketle genel olarak Osmanlı hükümdarının siyasi ve edebî yönünün terkiğine dair akademik bir çerçeve oluşturmak da çalışmanın amaçlarındandır. Çalışmada takip edilecek olan usul, on beşinci yüzyılın ilk çeyreğinden on altıncı yüzyılın başına kadar geçen, yaklaşık yüz yıllık süreçte şair sultanların, hükümdarlık süreleri boyunca yaşanan olayların, onların hâletiruhiyesinde ne tür izler bıraktığını ve bunları eserlerine yansıtıp yansıtmadığını araştırmak üzerine bina edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şair, Osmanlı Sultanları, II. Murad, II. Mehmed, I. Selim, I. Süleyman, III. Murad.

Abstract

Although the Ottoman sultans, the addressees of the dilemma in the title, were determined by their birth to choose the first side, almost all of them were also inclined towards the second. Moreover, this interest did not remain at the level of a simple preoccupation, but led to the creation of masterful works. Since Ottoman rulers were emphasized as warriors in classical historiography, their artistic identities were overshadowed by their warrior identities. This is of course due to the fact that writing poetry, engaging in artistic activities, and having a high aesthetic perception ranked low among the qualities believed to be essential for a ruler's charisma. And this perception and understanding led to a lack of understanding of their works, both during their lifetime and in the historical records of their later periods. From this point of view, it can be concluded that the study will focus on the literary aspect of the clan that was the representative of the political authority. However, the study does not claim to be aware of all the subtleties of the artistic value of the corpus, to present an expert opinion in terms of form and content, and to clarify the distinction between what the author of the corpus meant and what he described. The study aims to answer the question of how the strange dichotomy of characters who wrote history also writing poetry was reduced to particularity, to analyze the elements of beauty in the content of the works, to understand and explain the depth of the narrative as much as possible, and to witness the changes in the language used in literature over time. It also aims to create an academic framework for the combination of the political and literary aspects of an Ottoman ruler in general, with a special focus on the Ottoman sultans who had divans as poets. The method to be followed in this study is based on investigating what kind of traces the events that took place during the reigns of the poet sultans left on their state of mind and whether they reflected them in their works during a period of approximately one hundred years from the first quarter of the fifteenth century to the beginning of the sixteenth century.

Keywords: Mihri Hatun, Ghazel, Semiotics Analyze, Indicator.

Giriş

Kuruluşundan itibaren tüm Osmanlı sultanlarının, şair ve bilim insanlarını desteklediği, Türk-İslâm kültürünün gelişimine katkı sağlamak amacıyla hem doğu hem de batı dünyasından pek çok ilmî eserin Arapça, Latince, Farsça asıllarından Türkçeye çevrilmesi için önderlik ettikleri bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı sultanlarının hemen hepsi şehzadelik dönemlerinden itibaren, oldukça yoğun ve disiplinli bir eğitim programından geçiyor, fıkıh, kelam, hadis gibi İslâmî ilimlerin yanı sıra matematik, geometri, astronomi, coğrafya, mantık gibi müspet ilim dersleri alıyorlardı. Dahası, birden fazla dil öğrenip bu dilin inceliklerini eserlerine yansıtacak düzeyde bir olgunluğa erişiyorlardı. Dolayısıyla şiire olan yatkınlıklarının nüvesi bu erken yaşlarda atılıyordu. Aşağıda 15 ve 16. yüzyılların beş sultan şairinin tarihî ve edebî yönlerine dair bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

II. Murad (1421–1451)

Şiirleri günümüze ulaşan ilk Osmanlı sultanı II. Murad'dır. Kaynaklarda hayır işlerine olan yoğun ilgisinden dolayı *ebu'l-hayrat* lakabıyla zikredilen Sultan'ın; âlim, bilge, hattat, ozan, zevk ve eğlenceye düşkün, Türk musikisine vâkıf bir hükümdar portresi çizdiği söylenebilir. Şiirlerinde Murâd ve Murâdî mahlaslarını kullanan, Edirne sarayında haftada iki gün olmak üzere şiir ve eğlence meclisleri düzenleyerek Osmanlı coğrafyasında şiir ve edebiyatın gelişip güçlenmesine zemin hazırlayan Sultan'ın en ünlü şiiri;

*“Sâkî getir getir yine dünkü şarâbımı
Söylet dile getir yine çeng ü rübâbımı
Ben var iken gerek bana bu zevk u safâ
Bir gün gele ki görmeye kimse türâbımı!”*

mısralarıyla dilden dile yayılmıştır. Daha açık bir ifadeyle “Saki yine dünkü şarabımı getir. Yine çeng (arp ailesinden telli bir çalgı) ve rebabımı (kemençeye benzer küçük yaylı çalgı) söylet ki gönlüm şenlensin. Bu zevk ve sefa ben hayattayken gereklidir. Bir gün zaten kimse toprağımı bile görmeyecek.” diyerek padişah dahi olsa ölüm karşısındaki acziyetinin herhangi bir canlıdan farksız olduğuna ve varlığının değerinin ölümlle sınırlı olduğuna işaret ederek dinleyenlerini şaşırtmıştır.

Divanı olup olmadığı tartışmalı bir konu olan sultanın “şerh eylemez” redifli gazeli ise yine onun ince ve derin düşünce yapısını gözler önüne sermektedir.

1 Günay Kut, “Payitaht İstanbul’un Sultan Şairleri (Seyf ve’l Kalem Sahipleri)”, *İlmi Araştırmalar*, 9 (Ocak 2014), 162.

Hâl-i pinhânım sorar iseñ zebân şerh eylemez

Bir lisândur bu lisân kim tercemân şerh eylemez²

Gazelin ilk beyti; “Gizli hâlimi soracak olursan bunu dil açıklayamaz. Bu bir dildir ki herhangi bir mütercim tercüme edemez.” şeklinde nesre çevrilebilir. Şiirin genelinde de böyle kapalı bir anlatım tercih edilmiş, görünen gerçeğin insanı sırra erdiremeyeceğinin, gerçeğin maddede değil manada aranması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Sultan II. Murad, Osmanlı kroniklerine göre oğlu Alaaddin’in attan düşerek öldüğünün haberini alması üzerine tahtı oğlu II. Mehmed’e devredip fânî dünyadan el etek çekerek kendisini ibadete adanmış; Balkanlardaki Haçlı tehdidinin önlenmesi için tahta tekrar davet edilene kadar Manisa’da inzivaya çekilmiştir.³ Tahta ikinci kez geçtikten sonra Balkanlardaki Haçlı tehdidini önlemiş, 1444 Varna ve 1448 II. Kosova Savaşlarında, Tuna Boylarını denetimi altında tutan casuslarının desteği ve uyanık siyaseti sayesinde yerli ve yabancı kaynakların da kabul ettiği üzere Haçlı ordusuna karşı büyük üstünlük elde etmişti.⁴

Sultan II. Murad, Osmanlı tarihinde pek çok açıdan ilke imza atan bir hükümdar olarak tarihe geçmiş; zeki bir devlet adamı, şair, âlim, bilge, alçak gönüllü, yardımsever bir karakter olarak tarihî kayıtlarda yerini almıştır. O, Osmanlı tarihinde tahttan kendi isteğiyle çekilen ilk ve tek Osmanlı hükümdarıdır ve bu yönüyle de diğer sultanlardan ayrılır.

II. Mehmed (1451–1481)

Yalnızca Türk tarihi için değil dünya tarihi için de bir dönüm noktası olan fethin fatihi II. Mehmed, karakter olarak babası II. Murad’a fazla benzemeyen, zevk ve eğlence meclisleri ile avdan pek hoşlanmayan bir sultandı. Gençlik yıllarından itibaren zamanının çoğunu bilim ve şiirle geçirirdi. Halil İnalçık’ın da ifade ettiği üzere onun en büyük ideali; Türk, İran, İslâm ve Roma hükümdarlık geleneklerinin birleştiği meşru bir hükümdarlık kurarak tüm dünyaya hükmetmekti.⁵ Otuz yıl süren iktidarına onlarca fetih sığdıran II. Mehmed, şiir yazmaktan da geri kalmamış, onun günümüze ulaşan şiirleri çeşitli akademisyen ve araştırmacılar tarafından neşredilmiştir. Fakat onun

2 Gazelin şerhi için bkz: Gencay Zavotçu; Melike Aslıhan Ekşi “Sultan II. Murâd’ın “Şerh Eylemez” Redifli Gazeli’nin Şerhi”, *Journal of Turkish Language and Literature*. 9/2, (2023).

3 Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz- Yekta Saraç, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2003, s. 206; Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî*, Haz. N. Öztürk., İstanbul: Çamlıca Basım Yayınları, 2012, s. 39; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşri Tarihi*, Yay. Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen. Ankara: TTK Yayınları, 2008, s. 294-295; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. N. Öztürk. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008, s. 64-65.

4 Gökçen Daş Darıcı, “II. Murad Devri (1421- 1451) İstihbarat Faaliyetleri”, *Academic Social Resources Journal*. 9/3 (Haziran 2024), 226-228.

5 Halil İnalçık, “Mehmed II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 28, (İstanbul: TDVİA, 2003), 406.

şairlik vasfı ilim dünyasını âdeta ikiye bölmüştür. Belirli bir ekol onu vasat bir şair olmasına rağmen yer yer güzel beyitler söylediğini⁶ iddia etse de karşısındaki ekol, onun hiç de “orta derecede” bir şair olmadığı, bilakis hayal gücü ve bilgelik açısından çok yönlü bir üslupla emsallerinden hiç de geri kalmayan birinci sınıf bir sanatkâr olduğu⁷ sonucuna varmıştır.

Başlangıçta da değinildiği üzere çalışma, şiiirlerin teknik açıdan kusursuz olup olmadığı veya sultanların rafine bir sanatsal zevke haiz olup olmadığı gibi hususları ortaya koymayı amaçlamadığından bu tartışma, çalışmanın kapsamının dışındadır. Fakat devrin en iyi hocalarından dersler alan, kültürel, siyasi, felsefî ve entelektüel birikime sahip, birden fazla dili ve o dilin inceliklerini bilen bir şahsın ortaya koyduğu eserin “vasat” olma ihtimali de pek akla yatkın gözüküyor. Dahası sanatsal ve estetik algı, zamanla değişime uğradığından, bugünden o günün sanatı değerlendirilirken vigist⁸ bir bakış açısından uzak durmak elzemdir.

Çalışmanın amaçlarından olan ve tarihî olayların, tarihe yön veren karakterler nazarında nasıl izler bıraktığına dair bir değerlendirme yapmaya imkân sağlayan mısralar dikkate değerdir. Örneğin; İstanbul gibi zamansız bir güzelliğe sahip şehrin fatihi, şehri fethettikten sonra, kendisi de hayranlığını gizleyememiş olacak ki;

Bağlamaz Firdevse gönlünü Kalata'yı gören

Servi anmaz anda serv-i dil-arayı gören⁹

mısralarıyla Galata'ya olan hayranlığını dile getirmişti. Galata'yı görenin cennetin en güzel yeri olan Firdevs'e gönül bağlamayacağını, hele orada o gönül süsleyen servi boylu güzeli gören insanın artık cennetteki servilerin adını dahi anmayacağını ifade etmişti.

Karamanoğulları ile yaşadığı husumet neticesinde ise,

“Bizümle saltanat lafın idermiş ol Karamanî

Hudâ fırsat virürse ger, kara yire karam anı¹⁰” beyitini söylemişti.

“Bizimle saltanat yarışına girermiş Karamanî, Allah fırsat verse de kara yerin dibine soksam onu.”

Avnî mahlasıyla şiiirler kaleme alan ve Sultan'ın divanındaki manzumeler genel olarak aşk temalıdır.

6 Kut, “Payitaht İstanbul'un”, 162.

7 Muhammet Nur Doğan, *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2023), 20.

8 Vigizm: Bir olgunun, yaşandığı dönemdeki şartlarının göz ardı edilip, bilinen sonucun etkisi altında kalınarak ortaya konan değerlendirmedir.

9 Doğan, *Fatih Divanı*, 446.

10 Doğan, *Fatih Divanı*, 62.

“Dili tîr-i gam zahm-nâk eyledi
 Müjeñ fikri beni helâk eyledi
 Etegümi elden komayup gamuñ
 Girîbânumı çâk çâk eyledi”

“Gam okları gönlümde yaralar açtı; kirpiklerin hayali beni helâk etti. (Ey sevgili) senin aşkın yüzünden çektiğim gamlar peşimi bırakmayıp yakamı parça parça eyledi.” şeklinde nesre çevrilebilecek beyit, sultanın şiirdeki maharetine dair bir fikir vermektedir.

Bir başka şiirinde;

*Bir şaha kul oldum ki cihân aña gedâdur¹¹
 Bir mâha dutuldum ki yüzi şems-i duhâdur*

*Sevdigüm ise seni günâhum behey âfet
 Öldürme beni cevr ile kim ‘ışk belâdur*

*Baş üzre yir itsem yiridür şu ‘le-i âha
 Hicrân şebi yâr ışigine râh-nümâdur*

*‘İde yüzüñ Kadre saçuñ olalı teşbîh
 Kadr ile baña ‘id hemîn subh u mesâdur*

*Âhum felege irdi yaşum dutdı cihânu
 Hâlüme benüm şâhid olan arz u semâdur*

*‘Avnî dile zulm eyledüm ol dilberi sevdüm
 Cevr ile cefâ baña cezâ olsa sezâdur*

*Bir dilbere düşürdi beni gerdiş-i eflâk¹²
 Kim mâh ü günes yüzi ziyâsında Sühâdur*

11 Doğan, *Fatih Divanı*, 196

12 “Gerdiş -i eflak” terimi, evrensel ve yaratılış döngüsünü ifade eder. Bu kavram, özellikle tasavvufta ve şiirde, varlığın başlangıcından itibaren devam eden bir döngüsellik ve yaratılış anlayışını simgeler.

Günümüz Türkçesiyle yeniden ifade etmek gerekirse;

Öyle bir şaha kul oldum ki bütün âlem onun dilencisidir
Öyle bir aya tutuldum ki yüzü kuşluk vakti güneşi gibi parlaktır

Günahım seni sevmekse behey afet
Üzüntünden öldürme beni ki zaten aşk beladır

Ahımın ateşini başımın üzerinde taşısam yeridir
Çünkü ayrılık gecesinde sevgilinin eşiğine giderken yolumu aydınlatır

Ey sevgili yüzünü bayrama, saçını kadir gecesine benzettiğimden beri
Bütün sabahlar bana bayram bütün akşamlar bana kadir gecesini olmuştur.

Ahım gökyüzüne ulaştı, gözyaşım cihanı kapladı
Benim bu hâlime yer ve gökler şahittir

Avnîyim, kendime zulm eyledim o can alıcı güzeli sevdim
Bunun için cefa ve ceza verilecek olsa hak ettim

Varlığın başlangıcından beri var olan beni öyle bir güzele âşık etti ki
Güneş ve ay onun ışığı karşısında Süha yıldızının¹³ ışığı kadar sönük kalır.

Avnî'ye göre asıl zenginlik ve varlık sebebi aşktır. Aşk dışındaki şöhret, para, mal, mülk gibi bütün her şey geçicidir. Hatta dünyadaki bütün zenginliklere sahip olmak hazine bekçiliğinden başka bir şey değildir. Bu fikirlerini ise şu mısralarıyla ifade etmiştir:

'İşk ile vîrân iden gönîlini ma'mûr istemez¹⁴

Hâtırın mahzûn iden bir lahza mesrûr istemez

13 Büyükayı takımıyıldızının sap kısmında bulunan küçük yıldız

14 Doğan, *Fatih Divanı*, 257.

*Hâk-sâr olup hevâ-y-ile gubâr olan gönül
Hâk-i râh-ı yârdan bir dem özin dûr istemez*

*Hoş gören âkil fenâ tavrını şöhret gözlemez
Künc-i uzlet isteyen kendüyi meşhûr istemez*

*Lâ 'l-i nâba meyl kılmaz bagrını pür-hûn iden
Dâmenin pür-eşk iden lû 'lû-yı menşûr istemez*

*'Işk nakdi bir hazînedür aña yokdur zevâl
Mâlik olan 'Avnîyâ bir gence gencûr istemez*

Günümüz Türkçesiyle:

Gönlünü aşkla viran eden kişi, onun tekrar mamur olmasını istemez

Tabiatını hüznü alıştıran kişi ise bir an olsun sevinçli olmak istemez

Aşk için perişan hâlde, yerlerde sürünerek toz toprak içinde kalmış gönül

Sevgilinin yolundaki o topraktan bir an için bile olsa ayrı kalmak istemez

Fani olduğunu bilen akıl sahibi kişi, şöhrete göz dikmez

Çünkü inzivaya çekilen kişi, meşhur olmayı beklemez

Bağrını kanıyla dolduran kişi, kan kırmızı saf yakuta meyletmez

Eteğini gözyaşıyla dolduranın, artık dizi dizi incilere ihtiyacı yoktur

Ey Avnî aşk akçesi bitmeyen bir hazinedir, ona zeval gelmez

O hazineye sahip olan, artık hiçbir hazinenin bekçiliğini yapmak istemez.

Avnî bazen yoğun tarih, mitoloji, felsefe okumaları yapan, derin düşünen ve yaratılışı sorgulayan zeki insanların düştüğü karamsarlığa düşmüş, anlam arayışındaki şiiirlerini melankolik, sufi ve öğüt verici tarzda söylemiştir. Ona göre dünya hayatı aldaticı, zamana hükmetmek mümkün

olmadığı için önemsiz, ömür ise ne zaman biteceği bilinemeyeceği için güvenilmezdir. Zaten kısacık ömrü olan insanın, azla yetinmek yerine, ihtiyacı olandan fazlasına meyletmesini garipseyen Sultan'ın ölüm ve yaşam döngüsü üzerine uzun uzun düşündüğü anlaşılıyor. Aşağıdaki mısraları onun bu düşüncelerinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Tevârîh-i Cem ü Iskender itmez hâtırum hergiz¹⁵

Meger câm-ı cihân-bîn¹⁶ eyleye anı yine rûşen

Irem bâğından u Nemrûd odından sürme efsâne

Getür ol câm-ı âtes-rengi kim 'âlem olur gül-şen

Felek her gün çü merdân-ı cihânı zîr-i hâk eyler

Ko câm-ı merg yâdını getür bir câm-ı merd-efgen

Zemâna i 'tibâr u 'ömre olmaz i 'timâd itmek

Hoş ol dem kim bu devr içre kılavuz devr sâgar fen

Bu ebnâ-yi zemândan kime diseñ dâst cânısuñ

Yakîn bilgil ki kendü cânuña hâzırladuñ düşmen

Bu dünyâ-yı denî içün niçe bir dest ü pâ urmak

Elüñe âstîn ü pâyuña mesken yeter dâmen

Bu dârü 'l-hâdise içre niçe gün durmağ olursa

Hemân yeğdür ki 'Avnî idesün meyhâne[yi] me'men

Günümüz Türkçesiyle:

Cem ve İskender tarihlerini okumak gönlümü tatmin etmiyor

Gönlümü ancak, (kadehime yansıyan) cihanı gösteren ayna aydınlatabilir

Bana İrem bağından, Nemrut'un ateşinden bahseden efsaneler anlatma

15 Doğan, *Fatih Divanı*, 415.

16 Cihanı gösteren ayna.

Getir o renkli kadehi de dünyam gül bahçesine dönüşsün

Mademki felek her gün bir yiğidi toprağın altına koyuyor

Şu ölüm kadehi lafını bırak da bizi yere serecek gerçek bir şarap getir

Zamana değer vermek ömre güvenmek olmaz

Ne hoş ki dünya hayatı içinde kadeh kılavuz, şarapsa fendir.

Bu zamanın oğullarından kime “sen benim dostumsun” desen

Bil ki pek yakında kendi canına düşman kazanmış oldun

Şu değersiz dünya hayatı için daha ne kadar çabalayacaksın

Elbisenin kolu elin, eteği ayağın için mesken olarak yeterlidir

Ey Avnî bu dünya hadisesinin içinde ne kadar gün kalırsan kal

Meyhaneyi mesken etmek yeğdir.

Bilmezem bu hilkat-i ‘âlemde mi insâf yok

Olmadum mı yoksa ben hâlâ sezâ-yı merhamet¹⁷

“Bu âlemin yaratılışında mı insaf yok; yoksa ben mi merhamete layık olmadım bilmiyorum.”

Fatih; din felsefesi, tarih, matematik, coğrafya, astronomi ve edebiyata özel bir ilgi duyar ve bu alanlarda ilerlemek için saha uzmanlarını kendisine ders vermesi için görevlendirirdi. Kendi ülkesindeki âlim ve şairlere ihsanlarda bulunurken İranlı ve Arap âlimleri de tanır, onları ülkesine davet ederek onların ilimlerinden istifade etmeye çalışırdı.¹⁸ Böylesine çok yönlü bir zekâ ve anlayışa sahip bir karakterin, kendini ifade etmek için şiir gibi incelikli bir sanatı tercih etmiş olması dikkate değerdir.

I. Selim (1512–1520)

I. Selim, 8 yıl süren saltanatına tüm doğu Akdeniz ve Mısır dâhil önemli Ortadoğu noktalarını ele geçirmesinin yanında dönemin en işlek iki ticaret rotası olan İpek ve Baharat Yolunu kontrol

¹⁷ Doğan, *Fatih Divanı*, 556.

¹⁸ İncalcık, “Mehmed II”, 406.

altına almıştır. Doğuda Sünni İslâm inancına tehdit olarak gördüğü Şiiiliğin hamisi olan Safevîlere galip gelmiştir.

Safevîlerle giriştiği meşhur savaş Çaldıran için şu mısralar kaydedilmiştir:

Coşkulu bir sel vardı

Sahra, zırh giymiş ordularla doluydu

Ansızın dağı taşı bastı yokluk

Toza buladı bütün gök kubbeyi

Tam anlamıyla sağlam cenk oldu

Tarumar oldu Kızılbaş eşkıyası

Allah'ın koruması altına alındı, lanetlenmiş olanların sancağı

İşaret edildiği üzere Kızılbaş hakir olup hezimete uğradı¹⁹

Ardından giriştiği büyük Mısır seferiyle Memluk Devleti üzerine giderek onları da tarih sahnesinden silmiş; Suriye, Filistin, Mısır Hicaz gibi devrin stratejik noktalarını kontrol altına almıştır.²⁰ Ridaniye Savaşı'nın ardından bir süre Kahire'de kalmış, bu süre zarfında etrafı gezme imkânı bulmuştur. Daha çok Nil Nehri'nin ortasındaki Ravza adasında ikamet eden I. Selim, burada bir köşk yaptırmış, pencerelerindeki Arapça şiirleri bizzat kaleme almıştır.²¹ Kısa süren iktidarına bunca savaşın yanında sanatsal faaliyetler sığdırması ilginçtir. İşin daha ilginç yanı Türkçe birkaç şiiri bulunmasına rağmen en çok mücadele ettiği devlet olan Safevîlerin dili olan Farsçayı şiirlerinde kullanmış, müstakil tek eserini bu dilde yazmıştır. Bu *Divan*'da; 2 münâcat, 1 naat, 102 gazel ve 1 naat-ı nebevî bulunmaktadır.²²

Şiirlerinde;

Ey Selim! Ben gam cehenneminde yanarak âşıklığın suç ve günahlarından arındım,

Yine de âşıklık bütün sinir uçlarıma sirayet ettiğinden, (âşıklıktan) vazgeçmem²³

Pervane böcekleri nasıl ki muma uçup kendini helak ederse

Ben de senin gam ateşine öyle uçarım, başka yere gitmem²⁴

19 Şiirin şairi, şerhi yapan tarafından belirtilmemiştir. Farsça aslına sadık kalınarak Türkçeye çevrilmiştir. Şiirin orijinali için bkz. Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 32.

20 Feridun Emecen, "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.36, İstanbul: TDV İA, 2008, 407-414.

21 Emecen, "Selim I", 412.

22 Seda Aydın, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Divânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 12.

23 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 205.

24 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 198.

*Ey canan ben senin gözünden korkarım zira bensiz bir mahaldesin
Dil ve gönül senin ile beraberdir, ben kelâmdan gayri mahalde olurum...
Senin gözlerin, bakışıyla can-ı gönlümü benden almıştı
Ben yalnız başka yerde çektiğim dert ve mihnetleri söyler dururum²⁵*

*Ey sevgili! Ayrılığının acısından, ne ölüyüm ne de diri
Öyle perişan, öyle sersem, dehşete düşmüş kalmışım²⁶ ...*

*Vefatımdan sonra âşıklar benim ziyaretim için gelirler
Vefa kelimesini kabrimin taşına yazıp nişanlayın
Çünkü ben vefalı, sadık bir âşık olduğumdan, aşk yolunda mahvolup gittim
Bunu mezar taşıma yazınlar ki görenler aşk yolunu benden öğrensinler²⁷*

şeklinde Türkçeye çevrilebilecek aşk temalı Farsça beyitler söylerken bazen de feleğe sitem etmiş;

*Ey felek! Başkentten taşraya git, zira yıldızsız bu gece
Şu meydanı içimdeki ahla yakmak isterim.
Bazen semada, yıldız gibi ateş parelerinin zemine indiği görülür
Benim ahımın ateşi onlardan bile büyüktür*

“Sakın ey felek! Başkentten kaç ki aşkımın ateşinden yanıp harap olmayasın.”²⁸ diyordu. Gökyüzünden yere inen yıldız gibi ateş parçalarından kasıt meteorlardı kuşkusuz. Bu benzetme divan şiirinde sık kullanılmayan bir unsur olduğundan, Sultan’ın oldukça özgün bir şiir anlayışına sahip olduğunu ifade etmek gerekir.

I. Selim, kısa süren iktidarında önemli askerî başarılarla imza atmanın yanı sıra oldukça etkileyici şiirler de kaleme almış gibi gözüküyor. Daha şehzadeligi döneminde Trabzon sancağında-ken burada şiir meclisleri düzenleyerek etrafına pek çok şair toplamıştı. Hatemî mahlasıyla şiirleri bulunan ve ilmî çalışmaları da bulunan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi’yi ve İbn-i Kemâl’i daima kendisine yakın tutmuştu. Bunun yanında Revânî, Hayâlî Çelebi, Zâtî, Halîmî, Sücûdî, Tali’î, Güvâhî, Fehmî ve Nihâlî gibi birçok şiir ve ilim ehline çeşitli ikram ve ihسانlarda bulunmuştu. Sadece şiir ehline değil resim ve musikiye de önem veren I. Selim, Doğu seferinden İstanbul’a

25 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 195.

26 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 92.

27 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 95.

28 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 104.

dönerken İranlı şair, âlim ve sanatkârların bir kısmını beraberinde getirmişti.²⁹ Ayrıca; “*Ey Selim halkın içinde göstericilik yapmak, kibir ve riyada bulunmak münasip değildir.*”³⁰ diyerek bir sultan-
da bulunması gereken insani hasletleri de özetlemişti.

I. Selim döneminde yazılan *Tevârîh-i Âl-i Osmân*lara ilk defa isim verilmiş ve “*Selimnâme*”³¹ adıyla edebiyatımızda ayrı bir tür oluşmuştur. Takip eden süreçte, I. Süleyman’ın döneminin anlatıldığı kroniklere “*Süleymannâme*” adının verilmesiyle bu durum gelenek hâline gelmiştir.³²

I. Süleyman (1520 – 1566)

İmparatorluğun birçok açıdan zirveyi gördüğü devrin hükümdarı olan I. Süleyman, 46 yıl süren iktidarının 10 yıldan fazlasını, ordusunun başında bizzat yönettiği seferlerde geçirmiş olmasına rağmen sultanlığı kadar şairliği ile de ön plandadır. Türkçe, Arapça ve Farsça dillerine hâkim olduğu bilinen Sultan’ın, bu dillerde yazılmış yüzlerce eseri bulunmakta, sadece Türkçe şiirlerinin toplandığı *Dîvân*’ı, 4100’den fazla şiiri ihtiva etmektedir.³³ Şiirlerinde *Muhibbî* veya *Muhib* mahlasını tercih eden Sultan,

Şi’r oldur okıyanlar bula şeker lezzetin
*Lezzetin bilmez anuñ illā ki ‘aql-ı hürde-bîn*³⁴

Şiir okuyanlar şeker gibi bir lezzet bulurlar
Derin düşünmeyenler onun lezzetini bilmez

diyerek kendisinin de şiir yazma ve okuma hakkındaki fikrini açıkça ortaya koymuştur.

O, kendine has, tamamen kendisinin türettiği kelimeleri ve ekleri kullandığı gibi, Çağatay Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesine has kelimelere ve eklere de yer vermiştir. Hatta Farsça dil gramerini de Türkçeye adapte etmiş, çağdaşlarının şiirlerine oranla Farsça tamlamalara çok az yer vermiş, hatta bazı gazellerinde hiç yabancı tamlama kullanmamıştır. Bu yönüyle dilinde sadelik ve açıklık vardır.³⁵

29 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 11.

30 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 282.

31 Mustafa Argunşah, “Türk Edebiyatında Selimnameler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4/8 (2009).

32 Aydın, *Destâvîz-i Dâniş*, 282.

33 Kanuni Sultan Süleyman, *Muhibbi Divanı*, Haz. Kemal Yavuz- Orhan Yavuz. C.I, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016, 24.

34 *Muhibbi Divanı*, 30

35 *Muhibbi Divanı*, 117.

Muhibbî sâde işdür şi'r-i sâde

Olıcak ol gerekdür kündekârî

“Muhibbi'nin işi sade, şiiri sadedir. Kündekârî³⁶ gibi ince işçilik gerektirir.”

I. Süleyman'ın divan edebiyatının hemen her türünde şiirleri bulunur. Bunların arasında en yoğun olarak aşk şiirlerine rastlanır ve bu şiirlerdeki ilham kaynağını tahmin etmek pek zor değildir. Zira onun, eşi Hürrem Sultan'a olan bağlılığını bilmeyen yoktur. Onun Hürrem Sultan'a yazmış olduğu gazel, bugün bile film ve dizilere konu olmuştur.³⁷ Ona göre sevgili güzelliğin güneşidir. Bunu da

Sakla cemâlün ayını iy âfitâb-ı hüsin

Gökler yüzine bir gün irişür şerârumuz

mısralarıyla dile getirir. Bundan başka;

Bahr-ı eşküme beni garķ oldugum gördi nigâr

Rahm idüp sundı baña zülfi elinde kancadur

Dükeli ben baña itdüm eşkümiñ bārânını

Gülşen-i hüsninde haţtı tâze bitmiş yoncadur

“Sevgili gözyaşlarımın denizine garķ olduğumu gördü; acıyıp merhamet edip çengel gibi kıvrım zülfünü bana sundu. Gözyaşımın yağmurunu döktüğümden beri, güzellik gülşeninde hattını taze bitmiş yonca etti.”

O yalnızca aşk temalı şiirler yazmamış; naat, münacaat ve tevhidler de kaleme almıştır. Örneğin;

Niçe bir yoldan saparsın iy gönül inşâfa gel

Gir şırâţ-ı müstakîme çün saña emr itdi Hâķ

36 Kündekârî: Ahşap el oymacılığı sanatıdır.

37 Halvet arkadaşım, her şeyim, sevgilim, benim ay gibi parıl parıl parlayan güzelim, arkadaşım, mahremim, güzellik içinde sultanım, hayatım, elde ettiğim her şey! Ömrüm, kevser şarabım, cennetim, baharım, sevincim, güntüm, gülüm, ey açılmış gülüm, neşem, içkim, meclisim, ışığım, nurum, mumum, benim yatak odamın ışığı, turuncum. Narım ve portakalım (ağız tadım), şekerim, hazinem bu âlem içinde hiç sıkıntı çekmeyenim, güç sahibim, Yusuf kadar güzelim, gönül şehrindeki sultanım. Benim İstanbul'um, Karaman'im, Rum mülkünün ülkeleri gibi olan sevgilim, Bedeşşan'im, Kıpçak'im, Bağdad'im, Horasan'im, saçı vav harfi gibi bukle bukle, kaşı yay gibi, gözleri fitne dolu, bakışları hasta bakışları gibi buğulu güzelim. Sana olan sevgimle ölürsem ey acımasız, imansız güzelim kanım boynunadır, bilesin. Kapında seni daima öven bir meddahım. Ey tatlı seslim, yüreği gam dolu, gözü yaş dolu bir aşığınım yani Muhibbi'yim. Kut, “Payitaht İstanbul'un...”, 171.

*Agla iy çeşm agla tā kim yoyasın ‘ișyānuñı
İñle iy dil inle her dem başuñı taşlara kak*

*Gör ne mu ‘ciz gösterüpdür ol Resül-i kāyināt
Kim mübārek barmagıyla eyledi bedr ayı şak*

*Çün şefā ‘at kānısın yevm-i cezāda ümmete
Bu Muhibbī derdmendüñ hāline lutf eyle bak³⁸*

Nasıl yoldan saparsın ey gönül, insafa gel
Doğru yola gir çünkü Hak sana böyle emretti

Ağla ey gözüm, ağla ki isyanın boşa gitmesin
İnle ey dil, inle her zaman başını taşlara vur

Gör, kâinatın resulü sana nasıl bir mucize gösterecektir
Kim mübarek parmağıyla dolunayı ikiye böldü?

(Sen ki) kıyamet gününde ümmete şefaath edecek olansın
Bu Muhibbi denen dertlinin hāline lütfeyle...

şeklinde günümüz Türkçesiyle ifade edilebilecek olan naatı içerik açısından oldukça dikkate değerdir. Bugün biraz eski Türkçe ile haşır neşir olan herhangi birinin bile rahatlıkla anlayabileceği şiir, hem Türk dilinin kullanımı ve gelişimi hakkında bir misal vermekte hem de I. Süleyman’ın İslâmî çerçevede çizdiği sultan portresine dair fikir edinmeyi mümkün kılmaktadır.

Sultanların bizzat müsebbibi veya şahidi oldukları tarihî olayların yankılarının, şiirlerine yansımış olduğu söylenebilir. Söz gelimi, Balkanlar ve Orta Avrupa’nın kaderini belirleyen, Macar krallığını sona erdiren, siyasi, askeri ve sosyal sonuçları itibarıyla hafızalarda kalıcı izler bırakan Mohaç Meydan Savaşı, Sultan I. Süleyman’ı da derinden etkilemiştir. Öyle ki savaştan sonra,

38 *Muhibbi Divanı*, 98.

Ruhlaruñla zülfüñi gördüm iderler 'arbede

Görmeyen kılsun nazâr bilsün nedür ceng-i Mohâc³⁹

şeklindeki beyti kaleme almıştı. Muhibbî bu beytinde; zülfün sevgilinin yanağına değdiği andaki görüntüyü Mohaç savaşına benzetmiştir. Bilindiği üzere zülf, divan edebiyatında benzetme yönü en fazla olan güzellik unsurlarından biridir. Zülf; âşığı esir eder, yağmacıdır, yoldan çıkarır, hükümdar olur, her telinde bin gönül asılıdır.⁴⁰ Ruh ise yanak düz ve genişliği sebebiyle benzetmelere konu edilir. Burada “Yanağınla zülfünü gördüm bir cenge tutuşmuşlar zannedersin Mohaç cengidir, bilmeyen görsün bilsün nedir Mohaç cengi.” diyerek savaşın büyüklüğünü, benzetme yönü olarak kullanmıştır. Ayrıca askerini savaşa hazırlayan kendinden emin, cesur ve gözüpek tüm komutanların yaptığı gibi ordusuna hitaben şu mısraları da söylemişti:

Allâh Allâh diyelüm sancak-ı şâhî çekelüm

Yürüyüp her yañadan şarka sipâhı çekelüm

İki yirden kuşanalum yine gayret kuşagın

Bulaşup toz-ıla topraga bu râhı çekelüm

Pâyemâl eyleyelüm kişverini surh-serüñ

Gözine sürme diyü düd-ı siyâhı çekelüm

Bize farz olmuş-iken olmamız İslâma zahîr

Niçe bir oturalum bunca günâhı çekelüm

Umaram rehber ola bize Ebübekr ü 'Ömer

İy Muhibbî yürüyüp şarka sipâhı çekelüm⁴¹

Allah Allah diyerek sultan sancağını çekelim

Her yandan yürüyüp doğuya sipahi çıkaralım

39 *Muhibbi Divanı*, 57.

40 Zülf; Hâç, kâkül, seccadedir. *Ka 'be mi hüsnüñ senüñ deyr ü yañud mescid midür//Bilmedüm zülfüñ şalib ü kâkülüñ seccâdedür://Zülf ayrıca Cebrail'in kanadıdır://Siyeh zülfüyle ol meh-rü yüzini çün nihân eyler://Per-i Cibril'i hırşî-de sanasın sâye bân eyler.* Bkz. *Muhibbî Divanı*, 34.

41 *Muhibbi Divanı*, 58.

Yine gayret kuşağını iki yandan kuşanalım
Toza toprağa bulanarak bu yola çıkalım

Düşmanın memleketini ve kutsal saydıkları şeyleri mahvedelim
Gözlerine sürme diye duman çekelim (ateşli silahın dumanı kastediliyor)

Bize Müslümana destek olmamız farz olunmuşken
Neden oturup bunca günahı çekelim?

Umarım bize Hz. Ebubekir ve Ömer rehber olsun
Ey Muhibbî yürüyüp doğuya sipahi çıkaralım.

Örnekler çoğaltılabilir;

Leşker yürüsün şâf şâf
Her yaña itsünler meşâf
Olmak gerek sîne şikâf
Olsun kılıçlar bî-ğulâf

Böyle gerekdür iy püser
Bir elde tîğ bir elde ser
Kala Muhibbî bir eser
Olsun kılıçlar bî-ğulâf⁴²

Asker saf saf yürüsün
Uzak mesafeler kat etsinler
(Düşmanın) göğsünü yırtıcı olmak gerek
Kılıçlarımız kınına girmesin

Böyle gerekir ey oğul!
Bir elde tuğ bir elde baş

⁴² *Muhibbi Divanı*, 59.

Muhibbi'nin ardında bir eser kalsın

Kılıçlarımız kınına girmesin!

şeklindeki şiiri de onun kahramanlık temalı şiirleri arasında yerini almıştır. Ömrünün sonlarına doğru şiirlerinin teması daha çok dünyanın fâniliği, ahiret endişesi, alçak gönüllü olmak, hırs ve açgözlülükten uzak durmak gibi öğüt ve nasihatleridir.

Aldanıp zīver-i dünyāya gönül virme sakın

Bu muḳarrerdür anuñ soñı nedāmet getüre⁴³

“Bu dünyanın süsüne aldanıp gönül verme sakın. Bunun sonunun pişmanlık getirdiği şüphesizdir (mukarrer: kararlaştırılmış, kesin).”

İy gönül olma sakın dünyā metā'ına ḫarīş

N'eyledi naḳdi ne assı eyledi Ḳārūn'a sor⁴⁴

“Ey gönül sakın dünya malına aç olma; parayı ne yaptı, ona ne faydası oldu, Karun'a sor.”

Olmaduk dünyā-yı dūna cān-ıla biz müşterī

Zīra birkaç gün hemān ancak temāşāsındayuz

Naḳş-i dünyāya Muḫibbī dil virüp aldanmazuz

Şūrete meyl itmezüz zīrā ki ma'nāsındayuz⁴⁵

Yalan dünyayı satın alma hevesinde olmadık

Zira birkaç gün izlemekteyiz

Dünyanın sureti hakkında konuşup aldanmayız

Görünüşe meyletmeyiz, zira manasındayız...

I. Süleyman'ın başarılı ve çok yönlü bir hükümdar olmasının yanı sıra ciddi bir okur, entelektüel bir karakter ve iyi bir şair olduğu söylenebilir. O; Yusuf Has Hâcib, Mevlânâ, Sâdî, Nesîmî, Dehhânî, Cem Sultan, Ahmed Paşa, Necâtî, Fuzûlî, Figânî, Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Zâtî, Lâmiî, Hayâlî, Bâkî, Rûhî ve Taşlıcalı Yahyâ⁴⁶ gibi şairleri iyi okuyup anlamış, kendi özgün tarzını yaratmayı başarmıştır. Nazire, murabba, musammat, gazel, tahmis, naat, gibi türlerde üstün örnekler

43 *Muhibbî Divanı*, 110.

44 *Muhibbî Divanı*, 109.

45 *Muhibbî Divanı*, 112.

46 *Muhibbî Divanı*, 117.

veren *Divan*'ı, Türk edebiyatına önemli bir katkı olarak düşünölmelidir.

III. Murad (1574-1595)

III. Murad, dedelerinin aksine ordusunun başında sefere gitmeyi tercih etmemiş bir sultandır. Bu yönüyle haleflerinden ayrılır. Buna rağmen Osmanlı toprakları onun zamanında da genişlemeye devam etmiş, hatta imparatorluk onun idaresindeyken en geniş sınırlarına ulaşmıştır.⁴⁷

Şiir geleneğinde yetişen III. Murad da tıpkı dedeleri gibi sanat, edebiyat ve ilimle uğraşmıştır. Sultan Murat, eserlerini Türkçe söylemeyi tercih etmişse de divanında Arapça ve Farsça beyitler de bulunmaktadır. Muradî mahlasını kullandığı şiirlerinde sade bir dil kullanmasına rağmen oldukça işlek bir şiir tekniğine sahiptir. Oldukça hacimli olan divanında 1567 gazel, 1 muhammes, 49 mesnevi, 38 kıta ve 47 müfret vardır. Bundan hareketle, saha uzmanlarınca kendisi, gazel şairi⁴⁸ olarak sınıflandırılmıştır.

Muradî; dünyayı, fâni, vefasız, dert ve zulüm yüklü, akıllı kimsenin bel bağlamayacağı bir aldanış yurdu olarak tasvir eder. Bir hükümdarla kölenin ölüm temelinde birbirinden farksız olduğunun altını çizerek, mevki, itibar, mal ve paranın geçici ve aldatıcı olduğunu, nihai amacın tasavvufi bir yönelişle Allah'a varmak olması gerektiğini⁴⁹ vurgulamıştır. Şiirlerinde genel olarak, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmasına rağmen, terkiplere fazla yer vermemiştir. Sanat yapma endişesi olmayan, yalın ama sıradanlıktan uzak, konuşur gibi bir şiir yazma tekniğine sahiptir. Gibb, III. Murad'ın *şiirlerinin hemen hepsinin tasavvufi karakter taşıdığını, hatta bazı şiirlerinin münzevi olduğunu ve divandaki şiirlerinin şiir sanatı bakımından fazla değer taşımadığını* söylerken Hammer ve Türk müellifleri, onun şiirlerini sufî, sorgulayıcı, birleştirici ve açık olarak kabul etmişlerdir.⁵⁰

Sufî inancının yansıması görölen şiiri, onun dinî ve tasavvufi düşüncesi hakkında bir fikir vermektedir.

Bir şâhsın ey şâh ki sen şâh-ı cihânın

Medh ile doludur döneli günbed-i hadrâ

47 M. Gökçen Daş Darıcı, *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2022, 215.

48 *Muradî Divanı*, Haz. H. Ahmet Kırkkılıç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 6, Tıpkıbasım Serisi: 4, (2012), 30.

49 Fuat Sünger, "Bir Osmanlı Hükümdar Şairi Olan Muradî (III. Murad) Divanında Dünya Tasavvuru", *Academic Social Resources Journal*. 8/56 (2022), 4452.

50 *Muradî Divanı*, 15.

*Sağa ve sola baş saluben serv-i hurâmân
Tevhîdin eder şevk ile şâhâ senin âlâ*

*Ede mi Murâdî yalnız hamdini yâ Rab
Her kûşede zikrinle doludur nice gûyâ⁵¹*

Sen ki dünyanın şâhısın
Bu dönen yeşil sema senin övgünle doludur

Sağa sola başını sallayan serviler bile
Yalnız senin için tevhid ederler

Muradî yalnız Allah'a hamd eder
Zihni her vakit O'nu anmaktadır.

Onun şiirlerindeki aşk temasında genelde Allah aşkı işaret edilmektedir. Şöyle ki;

*Aklımı yağmaladı gönlüm perîşân eyledi
Gösterip bir dem cemâlin yine pinhân eyledi*

*Ey Murâdî her ne kim gelse bana ondan safâ
Her ne ettiyse bana bil aşk-ı sübhân eyledi⁵²*

Aklımı yağmaladı, gönlümü perişan eyledi
Güzel yüzünü bir an gösterip yine gizledi

Ey Muradî bana ondan dert gelse de safadır
Başıma ne geldiyse Allah aşkından geldi.

Muradî dünyayı; derdi, sıkıntısı, belası, cefası hiç bitmeyen bir yer olarak değerlendirir. Söz

51 *Muradî Divanı*, 16.

52 *Muradî Divanı*, 16.

gelimi; “*Aldanma vefâsına aslâ denî dünyânun, Bir lahza safâsında yüz dürlü cefâ vardır.*” der ona göre dünya geçicidir, bir menzil veya konak yeridir. Fâni dünya için çabalamayı ise kuru kavga yani boşa kürek çekmek olarak tasavvur eder. Ona göre dünyanın boş işleri için mücadele etmek gereksizdir. Zira dünyanın kimseye kalmayacağı açıktır.

*Kuru gavgâsını arduna atgıl sen bu dünyânun
Kamu mâl ile câhun kalmayısar sana bellü bil*⁵³

Tarihten de örnekler vererek zamanında siyasî ve iktisadî güç ve şöhrete sahip olmuş nice hükümdarın bugün toprağa düşmüş, sıradan birinden farksız olduğunu çok lirik ve samimi şekilde ifade etmiştir.

*Hani nerede Cem? Hani nerede Kubad,*⁵⁴
Topraklarını savurdu bad (rüzgâr)
*İşitmedin mi ne oldular Dârâ*⁵⁵ *ile İskender?*⁵⁶

Sultan III. Murad aynı zamanda hattattır. Nesih ve ta’lik yazıda oldukça hünerli olduğu bilinen sultanın yazmış olduğu levha günümüze ulaşmıştır.

Sonuç

Çalışma, yaklaşık yüz yıllık bir süreçte siyasi, askeri, diplomatik, sosyal ve ekonomik sonuçları olan tarihî olayların başrolünü üstlenmiş karakterlerin, tüm bu olaylar yaşanırken kişisel olarak ne hissettikleri ve insani tepkileri, bunlar haricinde de kendi iç dünyalarındaki, sevinç veya üzüntülerinin neler olabileceği merakından doğdu. Bu merak çalışmayı, bizzat onların dilinden dökülen şiirleri dilbilimsel ve tarihsel metotlar kullanarak analiz etme yoluna götürdü. Her birinin yazmış olduğu şiirlerin toplandığı divanların şerhleri tek tek incelenerek hem metodolojik hem de semantik olarak değerlendirilmeye çalışıldı. Bu süreçte, şârihlerin teknik bilgi, birikim ve fikirlerinden de istifade edildi.

Görüldü ki yazma istidadı doğuştan gelir. Her ne kadar teknik bilgi, eğitim ve pratikle, yazma sanatında ilerlemek mümkünse de ustalaşmak için başlangıçtaki hamurda o mayanın mutlaka bulunması gerekir. Aksi takdirde okuma yazma öğrenen herkesin, şair yahut yazar olması gerekirdi.

53 Sünger, “Murâdî Divanında Dünya Tasavvuru”, 4457.

54 İran hükümdarı Kâvûs’un babası olan Keykubâd’a atıftır, Kubâd, Keyanilerin ilk hükümdarıdır.

55 Eski İran krallarından Keyâniyân sülâlesinin dokuzuncu ve son hükümdarıdır.

56 Makedonya kralı büyük İskender’e atıftır. Şiir için bkz. *Muradî Divanı*, 28.

Elbette bu özellik, ilk ve en önemli kriter olmasına rağmen kusursuz bir eser veya eserler ortaya koyabilmek için tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra keskin bir zekâ, araştırma, doğru bilgi, entelektüel birikim, felsefi ve analitik düşünme, yaratıcı fikir dünyası, incelikli ruh yapısı, farklı dil ve kültürlerle etkileşim gibi birçok unsur gerektirir. Bu noktada, genel olarak sanat ve özelde yazma işi, Osmanlı eliti biçilmiş kaftan gibidir. Çünkü saray, onların yalnızca fiziki değil ilmî, edebî ve sanatsal ihtiyaçlarını da ziyadesiyle karşılayabilecek olanaklara sahiptir. Öyle ki henüz II. Murad döneminden itibaren, ilmî gelişmelerin yanı sıra musiki ve edebiyatta gözle görülür bir ilerleme kaydedilmişti. II. Murad, haftada iki gün olmak üzere düzenlediği şiir, söyleşi ve musiki meclisleriyle sanat, edebiyat ve müziğin gelişmesine önayak olmuştur.

Devletlerin sınırlarının büyümesine, farklı dil ve kültürlerle etkileşime geçilmesine paralel olarak idarecilerin vizyonunda gelişmelerin olması beklenir. İstanbul'un fethi de bu gelişimin fitilini ateşlemiştir; askerî, sosyal, ekonomik, dinî, siyasi sahalarda olduğu gibi, bilimsel ve entelektüel alanda da çığır açacak ilerlemelerin yaşanmasını sağlamıştır. Fethin ardından devletin kültürel çeşitliliği artmış ve İstanbul bugün de hâlen varlığını devam ettiren bir kültür başkenti hâline gelmiştir. Elbette bu etkileşimin edebiyata da yansması olmuştur. II. Mehmed'in şiirlerinde bu değişimin derin izlerini görmek mümkündür. Avnî, sanatsal bir kaygı taşımayan son derece samimi, açık, anlaşılır bir dil kullanarak feth etmesinin yanında imar da ettiği bu yeni dünyayı keşfetmiş, bu keşfin kâşifi sıfatıyla oldukça etkileyici Türkçe beyitler söylemeyi başarmıştır.

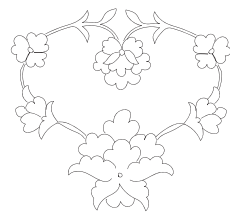
I. Selim ise şiirlerini farklı bir dille aktarmayı tercih etmiş, kısa süren iktidarına önemli siyasi başarılarının yanına, Farsça bir divan da sığdırmıştır. Şiirlerinde, ilk göze çarpan özenle seçtiği kelimeler, onları bir araya getirme biçimi ve anlatımındaki derinliktir. Her ne kadar edebî açıdan şiirlerinin teknik özelliklerini, Sultan'ın Farsçaya hâkimiyetini, istifade ettiği söz sanatlarının inceliklerini, kullandığı kelimelerin her birinin divan edebiyatına göre katmanlı anlamlarını idrak ve izah etmek bu çalışmanın kapsamının üstündeysen de şiirlerinin tarihî ve sanatsal değeri layıkıyla anlaşılmıştır. O, devrinin ilerisindeki ilim ve fikir olgunluğunu şiirlerine yansıtmayı başarmış, sanatsal farkındalığı yüksek bir hükümdardır. Onun şiir geleneğini sürdüren oğlu ve halefi I. Süleyman ise diğer pek çok alanda olduğu gibi, hacimli bir divana sahip olmak konusunda da aralarında lider konumundadır. Bunda 71 yıllık ömrünün 46 yılını saltanatta, saltanat süresinin ise 10 yıldan fazlasını savaşta geçirmesinin etkisi olmalıdır. O hem çok yaşamış hem de çok gezmiş, çok görmüş bir bilge, son derece zeki bir devlet adamı, tecrübeli bir komutan, sadık bir âşık, nitelikli bir şair olarak tarih sahnesinde parlamıştır.

Yaklaşık yüz yıllık süreçteki son durak olan III. Murad ise divan edebiyatındaki sufî geleneğin spesifik örneğidir denilebilir. Yirmi bir yıl süren iktidarı devletin zirvede konakladığı son devirdi. Böyle bir çağın hükümdarı olarak kendisini fânî, dünya zevklerini aldatıcı, gerçek dünyanın ahiret olduğunu telakki etmiş, şiirlerinin hemen hepsine bu fikrini yansıtmıştı. Ona göre akıllı insan bu dünyaya aldanmayan, vuslatın Allah'a kavuşmakla mümkün olacağını bilendir.

Görüldüğü üzere yaklaşık bir asır boyunca pek çok alanda olduğu gibi ilim, sanat ve edebiyatta da bir ilerleme yaşanmıştı. Bunda, her bir sultanın selefinden devraldığı geleneğe sahip çıkıp üzerine kendi özgün edebî anlayışını bina etmesinin etkisi vardır. Tıpkı diğer sultanlık geleneklerinin nesilden nesile aktarılması gibi. İşte bu yüzden anlaşılıyor ki onlar için “tarih yazmak” ve “şiir yazmak” birbirine o kadar da zıt değildi ve sultanlar savaşçı mı, sanatçı mı olmak konusunda bir seçim yapmak zorunda kalmıyordu. Çünkü onlar zaten bir şiir geleneğinin içine doğuyor, o hamurla yoğrularak büyüyor ve savaşçı kimliklerini kazandıkları yerde sanatçı kimliklerini büyütmeyi ihmal etmiyorlardı. Bu sayede hayranlık uyandıran, hepsi tek çalışmaya sığdırılamayacak olan beyitleri derç etmek onlar için bir keyif aynı zamanda da bir ustalık meşgalesiydi.

Kaynaklar

- Argunşah, Mustafa. “Türk Edebiyatında Selimnameler”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/8 (2009), 31-47.
- Âşık Paşazade. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Haz. Kemal Yavuz- Yekta Saraç. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2003.
- Aydın, Seda. *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Daş Darıcı, Gökçen. “II. Murad Devri (1421- 1451) İstihbarat Faaliyetleri”, *Academic Social Resources Journal* 9/3 (2024), 223-229.
- Daş Darıcı, Gökçen. *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2022.
- Doğan, Muhammet Nur. *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2023.
- Emecen, Feridun. “Selim I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.36, İstanbul: TDV İA, 2008.
- Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî*. Haz. N. Öztürk, İstanbul: Çamlıca Basım Yayınları, 2012.
- İnalcık, Halil. “Mehmed II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 28, İstanbul: TDV İA, 2003.
- Kanuni Sultan Süleyman, *Muhibbi Divanı*. C. I, Haz. Kemal Yavuz- Orhan Yavuz. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Kut, Günay. “Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf ve'l Kalem Sahipleri)”. *İlmi Araştırmalar*, 9 (2014), 161-178.
- Mehmed Neşrî. *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşrî Tarihi*. Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen. Ankara: TTK Yayınları, 2008.
- Oruç Beğ. *Oruç Beğ Tarihi*. Haz. N. Öztürk. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- Sultan Üçüncü Murat. *Muradî Divanı*. Haz. H. Ahmet Kırkkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Sünger, Fuat. “Bir Osmanlı Hükümdar Şairi Olan Murâdî (III. Murad) Divanında Dünya Tasavvuru”, *Academic Social Resources Journal*. 8/56 (2022), 4453- 4465.
- Zavotçu, Gencay; Ekşi, Melike Aslıhan. “Sultan II. Murâd'ın ‘Şerh Eylemez’ Redifli Gazeli'nin Şerhi”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 9/2, (2023), 395-405.

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

E-ISSN: 3023-820X
Kış 2024 Winter 2024
Cilt 1 Volume 1
Sayı 2 Issue 2